

NECROPOLA PREISTORICĂ DE LA CERNICA ȘI LOCUL EI ÎN NEOLITICUL ROMÂNESC ȘI EUROPEAN (ÎN LUMINA ULTIMELOR DESCOPERIRI ARHEOLOGICE)

DE

GH. CANTACUZINO

Pe malul de vest al lacului Cernica, pe teritoriul comunei Cernica (orașul București), prin săpăturile arheologice executate în anii 1961—1966 de Academia Republicii Socialiste România în colaborare cu Muzeul de istorie a orașului București, s-au descoperit o așezare și o necropolă aparținând fazei I a culturii Boian. Necropola de la Cernica, de care ne vom ocupa mai jos, ridică probleme variate și complexe¹ și ocupă un loc deosebit de important în cadrul culturilor preistorice din Europa.

Prin întinsa ei suprafață, care în situația actuală a cercetărilor depășește 12 000 m², și numărul considerabil de înmormintări, care până la sfârșitul anului 1966 totalizează 320 de morminte descoperite (fig. 1), această necropolă se numără printre cele mai vaste și mai cuprinzătoare din Europa și din lume. Deoarece până acum s-a cercetat puțin peste jumătate din suprafața totală, necropola întrece prin întinderea și numărul mormintelor toate cimitirele culturii ceramice liniare și ale altor culturi neolitice din Europa, putînd fi comparată în această privință numai cu unele necropole ale culturii de la Nipru-Donet² din partea sudică a U.R.S.S., încadrate cronologic între sfârșitul mileniului al V-lea și înce-

¹ Unele probleme ale necropolei neolitice de la Cernica au fost examinate de noi în comunicarea prezentată în 1962 la Roma la Congresul al VI-lea internațional al științelor preistorice și editată ulterior în actele acestui congres, vol. II, Florența, 1965, p. 238—241; alte probleme au fost cercetate în studiile noastre publicate în revista *Dacia*, N. S., VII, 1963, p. 53—89, și IX, 1965, p. 45—58. În primele două lucrări, descoperirile făcute în așezarea culturii Boian, faza I, de la Cernica au fost cercetate și publicate de Sebastian Morintz.

² Necropolele culturii de la Nipru și Donet în U.R.S.S. au fost studiate în lucrările lui A. D. Stoliar, în *SA*, XXIII, 1955, p. 16—37; D. Ia. Teleghin se ocupă în *SA*, 1961, 4, p. 29—40 de problema culturii neolitice de la Nipru și Donet, tot astfel și în comunicarea sa încă inedită, prezentată la Congresul al VII-lea internațional de antropologie și etnografie de la Moscova în 1964 și intitulată: *On the cultural and historical importance of necropolises of the Dniepro-Donetz type*, Moscova, p. 1—16.

putul mileniului al IV-lea î. e.n., și cu necropola de la Cernavoda, care este mai recentă, aparținând fazelor II—IV ale culturii Hamangia³.

Stratigrafia promontoriului pe care s-au făcut săpăturile are aspecte deosebite, după cum este cercetată în partea de sus (vest), de mijloc

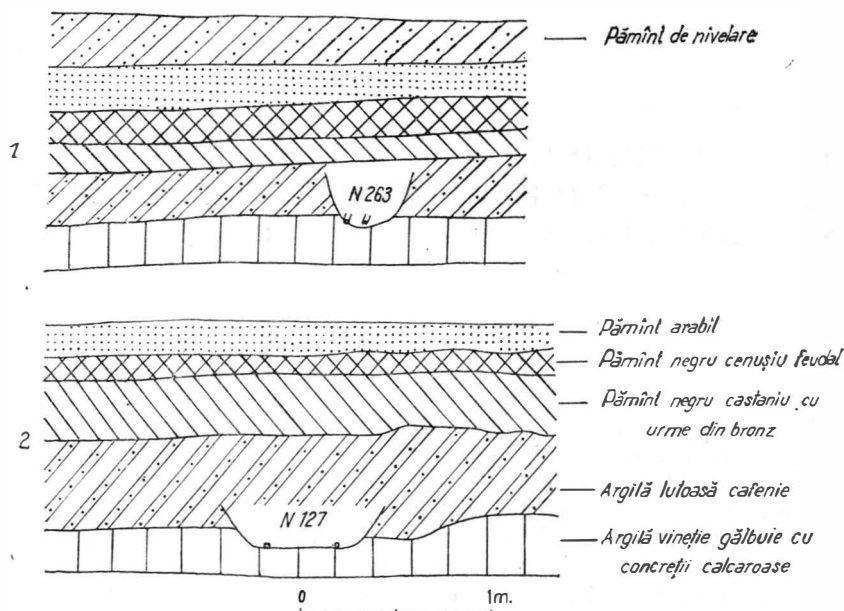

Fig. 2. — Necropola neolitică de la Cernica. 1, fracțiune din profilul stratigrafic al peretelui de vest al secțiunii NCA cu mormintul neolitic 263; 2, fracțiune din profilul stratigrafic al peretelui de vest al secțiunii XXXII A, cu mormintul neolitic 127.

și de est sau pe pantele spre lacul Cernica. Pentru descoperirile din cuprinsul necropolei neolitice interesează stratigrafia șanțurilor deschise în părțile de mijloc și de est ale terenului (fig. 1), zonă în care au putut fi observate 6—7 straturi indicate în succesiunea lor de jos în sus la fig. 2/1—2. Dintre aceste straturi, menționăm că gropile mormintelor necropolei neolitice au fundul lor săpat fie în argila vineție-gălbuie (strat 1), fie în loesul galben cu concrețiuni (strat 2), fie în loesul castaniu sau brun (strat 3), care mai conține pe alocuri, în zona superioară, bucăți mici de chirpici și de ceramică neolitică, introduse prin infiltrație. În privința stratului 5 mai amintim că el poate cuprinde, după locuri, o fază (strat 5_a) sau două faze (straturile 5_a și 5_b), după cum locuirea din epoca feudală a fost sau nu a fost intensă.

Pe pantele spre lacul Cernica mai întâi dispar loesul galben și cel castaniu, înlocuite prin argila vinătă-gălbuie și printr-o argilă lutoasă cafenie, apoi chiar argila vinătă-gălbuie dispare și în locurile ei apare mai

³ Studiile publicate de D. Berciu și Sebastian Morintz, în *Materiale*, III, 1957, p. 85—89; V, 1959, p. 99—105; VI, 1959, p. 95—99; VII, 1960, p. 49—51; *SCIV*, V, 1955, 1—2, p. 152—157; D. Berciu, în *Nouvelles études d'histoire*, București, 1953, p. 37—43, și *Cultura Hamangia*, București, 1966, p. 81—83.

0 10 20 30m
E. MIRONE SCU, 1965

Fig. 1. — Planul cercetărilor și descoperirilor arheologice din anii 1960—1965 în partea de mijloc și de est a promontoriului de lângă lacul Cernica. Legenda: N 1—273, morminte neolitice de înmormântare; LT, mormint de incinerare din Latène; F, mormint feudal; Gr.N, groapă neolitică; Gr.B, groapă din epoca bronzului; Niv.B, nivel de căcare din aceeași epocă; Gr.F, groapă din

epoca feudală; VB, vatră din epoca bronzului; C, cuptor feudal; T, test feudal; Loc.B, locuință din epoca bronzului; Loc.LT, locuință din perioada Latène; Bd.F, bordei din epoca feudală; ATF, bordei-atelier din epoca feudală; Loc.P, locuință feudală de suprafață; BS, biserica lezărului; P, pivnița chililor mănăstirii lezărului; CL, clopotniță; CM, cimitir feudal; T₁, T₂, terasări din epoca feudală.

întii argila nisipoasă și după aceea nisipul cu pietriș și cu incluziuni de oxid de fier sau de mangan, în sfârșit nisipul fin fără pietricele (fig. 2/2).

O caracteristică a necropolei de la Cernica este inegală repartizare a mormintelor ei, care formează în centru, la nord și la sud două sau trei grupuri distincte, despărțite prin spații goale și având spre est și vest morminte izolate (fig. 1). În această necropolă, fiecărui grup de înmormintări îi corespundea probabil în așezare un grup social întemeiat pe relații de rudenie — clan sau gintă — existente în cadrul comunei primitive, situație constatată și în cimitirele culturii ceramicii liniare din Europa Centrală sau în cele neolitice din Ungaria⁴.

Un aspect principal al necropolei de la Cernica este cel al riturilor ei funerare. Ea conține exclusiv numai morminte de înhumare, plane, fără tumulus, neexistând nici un mormint de incinerare. Gropile mormintelor erau dreptunghiulare, cu o lățime de circa 0,60—0,80 m și o lungime ce depășea cu puțin statura celui mort. Cadavrele erau înmormintate fără sicrie, învelite foarte probabil în piei sau rogojini.

Cadavrele sînt, în covârșitoarea majoritate, întinse pe spate, avînd craniul spre vest, privirea și picioarele orientate spre est, sud-est sau nord-est (fig. 3,5/2); capul este așezat pe occipital sau înclinat ușor spre dreapta sau spre stînga (fig. 3) și membrele inferioare sînt întinse. Un număr mic de schelete au fost așezate pe latura dreaptă ori stîngă, iar unele aveau femurele și tibiile în oarecare măsură flexionate (fig. 4/3 și 5/3). Numai trei schelete găsite chircite aparțin fazei II a culturii Boian, care a fost de scurtă durată în complexul de la Cernica.

Orientarea mormintelor de la Cernica variază între 166° sud-sud-vest și 304° vest-nord-vest, cele mai multe orientări fiind între 224° vest-sud-vest și 290° vest-nord-vest. Deoarece orientarea este un element esențial al ritului funerar, am exprimat în două studii anterioare părerea că aceste variații în orientarea mormintelor de la Cernica pot fi în relație cu mișcarea aparentă a soarelui pe bolta cerească în cursul unui an și că înmormintările pot să indice, prin urmare, credințe vechi, care stabileau legătura între mort și soarele răsăritor⁵. La rezolvarea acestei probleme au adus o importantă contribuție investigațiile privind orientarea mormintelor de la Cernica, făcute de către Ion Sîngeorzan, astronom la Observatorul astronomic din București, care, într-un alt studiu, a arătat rezultatele obținute⁶.

Deoarece s-a putut constata prin aceste cercetări că marea majoritate a scheletelor neolitice de la Cernica au orientări care se referă la sectorul de est al cerului și au fața și trupul îndreptate spre soare, iar poziția lor este în direcția răsăritului soarelui, sîntem îndrituiți a conchide că cre-

⁴ Pentru cimitirele culturii ceramicii liniare, D. Kahlke, *Die Bestattungssitten des donauländischen Kulturkreises der jüngeren Steinzeit, Teil I, Linienbandkeramik I*, Berlin, 1954, p. 115, 117—118 și 133; *Ausgrabungen und Funde*, III, p. 4—5, 1958, p. 182. În mormintări pe grupe în cimitirul neolitic de la Zengövarkony în Ungaria (J. Dombay, în *Germania*, XXII, p. 215—218; *ArchHung*, XXIII, Budapesta, 1939, p. 49, 74 și *ArchHung*, N. S., XXXVII, 1960, p. 193—195, 200 și 230—231).

⁵ *Dacia*, N. S., VII, p. 76—77 și IX, p. 46.

⁶ Ion Corvin Sîngeorzan, *Problemele orientării mormintelor neolitice de la Cernica*, studiu care apare în *Actele sesiunii a III-a științifice a muzeelor*, ținută în decembrie 1966 în București.

dințele populației neolitice de la Cernica admiteau legături între omul mort și soarele răsăritor. Este foarte probabil că razele acestuia, prin căldura și prin lumina pe care le distribuie, erau considerate ca un factor ce întreține la omul mort un anumit mod de viață asemănător sau apropiat de cel de pe pământ. Orientarea către soarele răsăritor a mormintelor de la Cernica este deci legată, probabil, de credințe religioase și funerare refe-

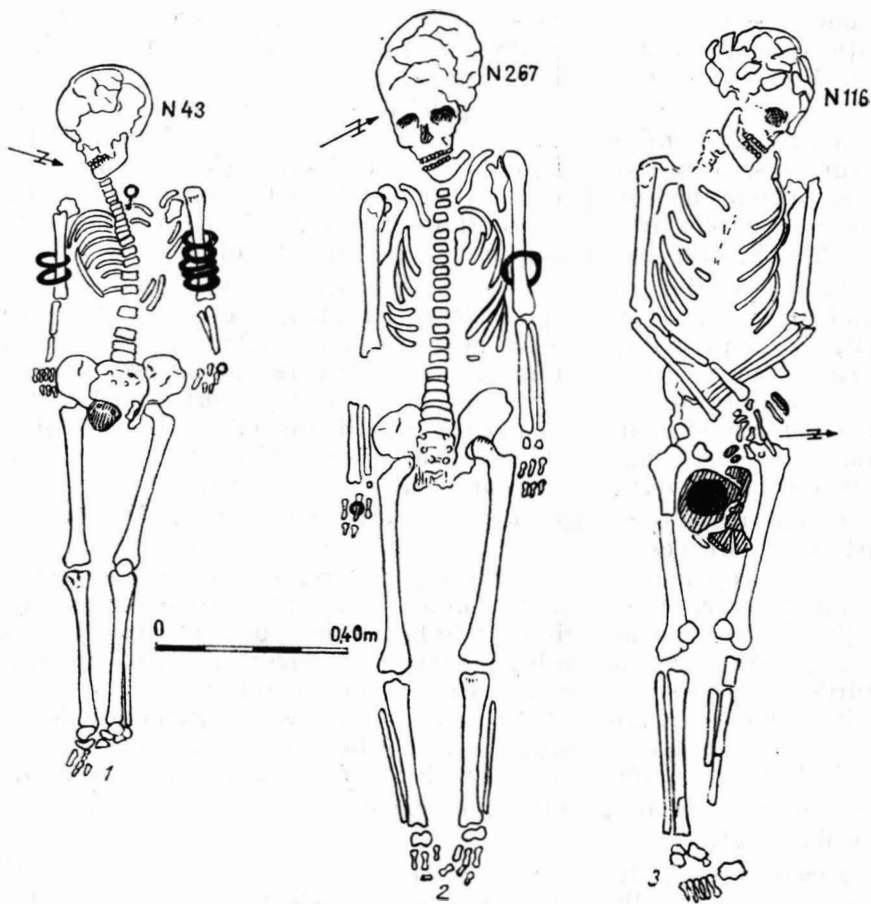
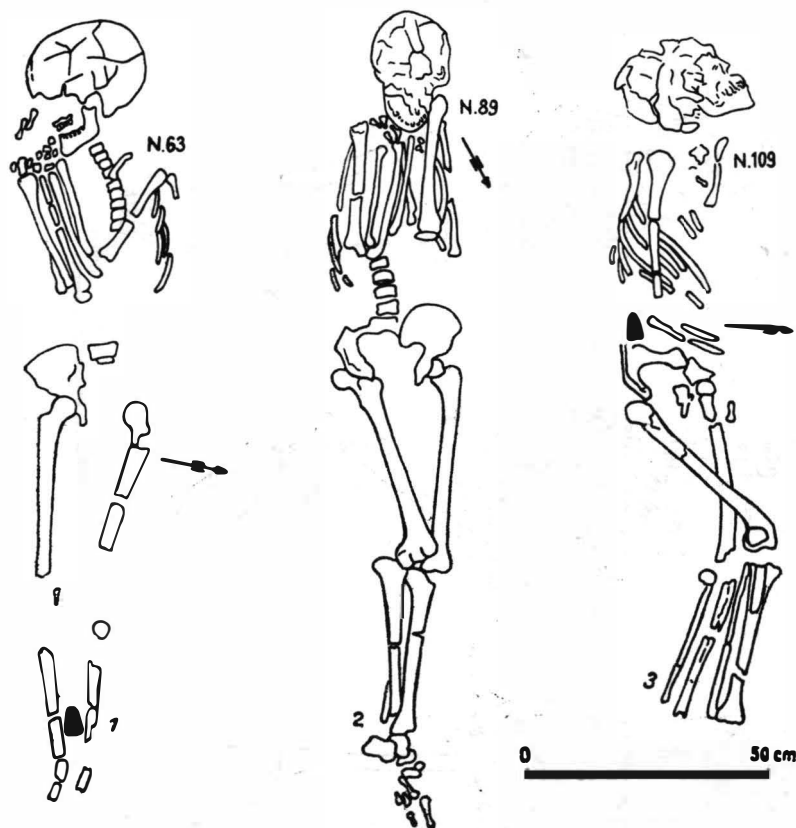

Fig. 3. — Cernica. 1—3, morminte ale necropolei neolitice.

ritoare la soare și la sectorul de est al cerului. Aceste credințe implică față de astrul strălucitor sentimente de venerație și de admirație din care se va dezvolta ulterior cultul soarelui, atestat pe deplin în țara noastră în epoca bronzului.

Amintim că în cultura Hamangia, ale cărei faze au fost oarecum contemporane cu cultura Boian, pietrele circulare găsite în morminte și idolii din așezări și morminte, având gîtul și capul prelung în formă de coloană înălțată, au fost interpretate de D. Berciu ca indicii „ale unei

forme primare, necristalizate definitiv, a cultului soarelui”⁷. Acesta apare dezvoltat în culturile epocii bronzului mijlociu (1600—1300 î.e.n.) de pe teritoriul țării noastre⁸.

[Fig. 4. — Cernica. 1—3, morminte neolitice cu schelete 6menești în poziții deosebite.

⁷ D. Berciu, *Cultura Hamangia*, p. 78, 87 și 91.

⁸ *Istoria României*, I, București, Edit. Academiei, 1960, p. 102, 105, 125 (Cultura Monteoru); p. 108—110 și 125 (Cultura Gîrla Mare) și p. 112 și 125 (Cultura Wietenberg). Amintim că în necropola eneolitică de la Zengövárkony în R. P. Ungară, în care mormintele avînd scheletele așezate în poziție chircită erau situate pe grupe familiale, 71 de schelete, care aveau figura îndreptată spre est-sud-est și sud-vest și dintre care 13 erau așezate pe latura dreaptă și 58 pe latura stîngă, au fost considerate de Janos Dombay, conducătorul cercetărilor arheologice din acest loc, ca fiind orientate în direcția soarelui răsăritor, ceea ce poate constitui indicii ale unui cult al soarelui, opinie exprimată în lucrarea sa, *The prehistoric settlement and cemetery at Zengövárkony* (*ArchHung*, XXIII, 1939, p. 75). În grupul IV de morminte de la Zengövárkony, acestea erau așezate avînd capul îndreptat spre un spațiu gol, în jurul căruia erau înșirate scheletele, cu figura orientată spre soarele răsăritor. În lucrarea sa mai amplă și definitivă, *Die Siedlung und das Gräberfeld in Zengövárkony* (*ArchHung*, N. S., XXXVII, 1960, p. 196), același autor nu se mai ocupă de mormintele nr. 1—79 studiate în prima lucrare, nici nu aduce vreo modificare la informațiile și interpretările date în privința lor, ci cercetează restul mormintelor de la nr. 80 la nr. 368, de aceea slntem Indrituiții a admite că Janos Dombay și-a menținut opinia exprimată privind orientarea unor morți eneolitici de la Zengövárkony spre soarele răsăritor și existența unor forme incipiente de cult solar.

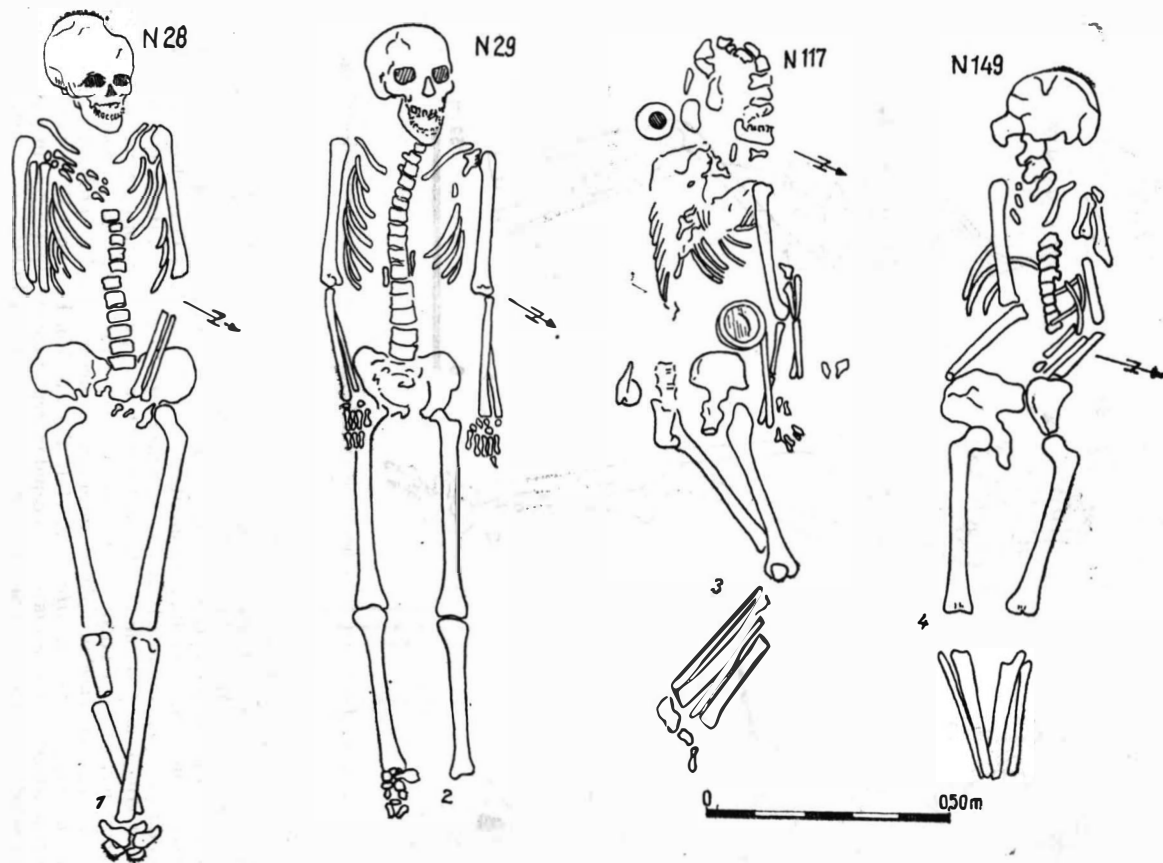

Fig. 5. — Cernica, 1–3, morminte neolitice cu schelete diferite; 4, schelet așezat pe burtă,

Mormintele de la Cernica arată că germeii acestui cult au putut exista încă de la sfârșitul neoliticului vechi și începutul neoliticului mijlociu, opinie care credem că este just să fie admisă cel puțin ca ipoteză de lucru.

În privința relațiilor dintre oamenii morți și soare, interesante informații noi au fost aduse de etnografia populațiilor primitive care trăiesc și acum la nivelul culturii neoliticului vechi și locuiesc în partea centrală muntoasă din Noua Guinee⁹.

Riturile funerare în legătură cu orientarea mormintelor constatate la triburile actuale din Noua Guinee corespund în parte aceluia observate în necropola de la Cernica.

Ca alte particularități rituale, în mormintele neolitice de la Cernica s-a constatat o așezare a antebrațelor și mâinilor în cinci poziții deosebite, anume: a) situate de-a lungul trupului (fig. 3/1—2, 5/2); b) îndoite și depuse pe abdomen (fig. 3/3); c) îndoite și îndreptate în sus paralel cu brațele, spre omoplați (fig. 5/1); d) îndoite și îndreptate spre cap (fig. 4/2—3); e) fiecare antebraț având simultan una din pozițiile deosebite menționate mai sus (fig. 5/1).

Importanță este și poziția rituală a tibiilor, care aveau uneori extremitățile inferioare împreunate sau încrucișate (fig. 5/1 și 3), având aici o simplă legare (fig. 5/1) sau încă o altă legare lângă rotule (fig. 4/2 și 5/3). *Legarea membrilor inferioare a fost efectuată în momentul înmormintării.* Aceste poziții variate ale membrilor inferioare și superioare, precum și legarea lor, sînt elemente esențiale din ritualul funerar al epocii neolitice și sînt în strictă legătură cu credințele funerare ale culturii Boian și ale altor culturi din acea vreme. În relații strînse cu aceste concepții este și așezarea cadavrului pe torace și pe burtă cu figura spre sol și cu spatele vizibil, poziție rituală, observată pînă acum în singurul mormint 149 de la Cernica (fig. 5/4). În cîteva alte morminte de la Cernica s-a constatat mutilarea oaselor de la picioare (calcaneae, tarse, metatarse). Aceste aspecte ale ritualului funerar sînt atestate în morminte ale culturii ceramicii liniare, precum și ale altor culturi neolitice din Germania¹⁰, din Iugoslavia¹¹, din Egipt¹² și eneolitice din Ungaria¹³. Înhumarea pe burtă, legarea membrilor inferioare sau superioare, mutilarea capetelor picioarelor erau practici impuse de teama pe care o inspirau unii morți considerați ca răufăcători și primejdioși și aveau ca scop de a reține pe cel mort, în mormint, împiedicîndu-l de a ieși pentru a tulbura pe

⁹ *Pe urmele păsărilor paradisului* (în limba daneză), Copenhaga, 1965. Un explorator geograf danez, care a cercetat cultura materială, obiceiurile și credințele religioase și funerare ale populației actuale din Noua Guinee centrală, amintește că aceste triburi, după ce expun la aerul cald al ecuatorului cadavrele omenești pentru a desăvîrși disecarea părților carnoase, le transportă apoi într-un loc determinat, urde le îngroapă cu un anumit ritual în momentul răsăritului soarelui, cu figura și cu trupul orientate în direcția astrului.

¹⁰ D. Kahke, *op. cit.*, p. 23, fig. 6, mormint 7; p. 29, mormint 14, p. 32, fig. 14, mormint 17 (în mormintare pe burtă); p. 122 și 132 (legarea membrilor); p. 131—132 (legarea și mutilarea picioarelor).

¹¹ M. Garašanin, *Die Bestattungssitten im balkanisch-anatolischen Komplex der jüngeren Steinzeit, in Glasnik Hrvatskih Zemaljskih Muzeju u Sarajevu*, N. S., 1956, vol. XI, p. 235.

¹² Max Ebert, in *PZ*, XIII—XIV, 1921—1923, p. 10.

¹³ Numeroase înmormintări pe burtă și mutilări parțiale au fost constatate în cimitirele eneolitice de la Zengövárkony, Pusztasivánháza și Tiszapolgár-Basatanya în R. P. Ungară. (Referințe în studiul nostru din *Dacia*, N. S., IX, p. 51, note 15—17.)

cei vii. Credințele funerare care apar în necropola de la Cernica și care au determinat aceste măsuri au fost constatate atât la populațiile preistorice din Europa¹⁴, cât și la triburile primitive din vremea noastră locuind în alte continente¹⁵.

Prin folosirea aproape generală a înhumației cadavrelor în poziție întinsă, necropola de la Cernica are analogii evidente cu cimitirul de la Cernavoda al culturii Hamangia¹⁶ și cu cimitirele de la Hinkelstein din R.F.G. și de la Enzheim și Katzenheim din Alsacia¹⁷, datînd din faza tîrzie a ceramicii liniare, ca și cu numeroase cimitire ale culturii neolitice de la Nipru și Doneț din U.R.S.S.¹⁸, dar se deosebește fundamental de majoritatea cimitirelor din Europa, din Asia și din Africa, care atestă în mod predominant înhumația în poziție chircită, rit funerar mult mai răspîndit în culturile din epoca neolitică¹⁹.

O altă particularitate este poziția necropolei de la Cernica, la o distanță de numai 80—100 m de așezarea neolitică a culturii Boian faza I și *absența oricăror înmormîntări lângă sau sub locuințele acestei așezări, precum și concentrarea tuturor mormintelor în limitele necropolei*. Această poziție arată că necropola constituia o rezervație a morților, despărțită de zona de locuire a celor vii, ceea ce oglindește o evoluție remarcabilă a concepțiilor și credințelor funerare din epoca neolitică. Amintim că existența simultană în apropiere a unei așezări preistorice și a necropolei sale este atestată în rare cazuri în epoca neolitică, deoarece au fost găsite mai adeseori necropole fără a se cunoaște așezarea și așezări fără a se putea identifica necropola lor.

Scheletele neolitice bine sau relativ bine conservate ori puțin deteriorate descoperite în necropola de la Cernica au fost demontate și trimise pentru studiu laboratorului de morfologie umană și animală a Universității din Iași, condus de prof. Olga Necrasov. Trei schelete, avînd osemintele perfect păstrate și cu podoabele lor, au fost scoase cu platforma lor de pămînt, apoi introduse într-o ladă și transportate la București pentru expunerea în muzee²⁰.

Datele antropologice²¹ culese asupra acestor schelete indică o populație avînd o statură mijlocie (între 1,50 și 1,62 m), cu o repartiție aproape

¹⁴ Studiul lui G. Wilke, în *Mannus*, XXIII, 1931, p. 202—206 : ritul înmormîntării pe burtă.

¹⁵ Thurnwald, în *Ebert, RL*, XIII, p. 37 ; G. Wilke, *op. cit.*, p. 410.

¹⁶ Referințele de la nota 3.

¹⁷ D. Kahlke, *op. cit.*, p. 101—102 : cimitir de la Enzheim ; p. 107 : acel de la Katzenheim, ambele cimitire cuprinzînd înmormîntări în poziția întinsă și chircită ; p. 118—120, 136 (cimitirul de la Hinkelstein).

¹⁸ Referințele de la nota 2, în special comunicarea lui D. Ia. Teleghin la Congresul al VII-lea internațional de la Moscova. Amintim însă că necropolele culturii de la Nipru—Doneț se deosebesc de necropola de la Cernica prin faptul că unele morminte cuprind înmormîntări colective, că scheletele lor sînt adesea acoperite cu ocră și datele antropologice culese indică o populație care este descendentă directă din locuitorii epocii paleolitice în partea sudică a U.R.S.S.

¹⁹ *Dacia*, N. S., VII, p. 77—78 cu notele 68—72.

²⁰ Un schelet neolitic (nr. 43) din necropola de la Cernica a fost adus și este conservat la Muzeul național de antichități al Institutului de arheologie ; al doilea (nr. 284) este păstrat la Muzeul satului și al treilea (nr. 98) este expus cu podoabele sale la Muzeul de istorie al orașului București.

²¹ Studiul antropologic al scheletelor din necropola de la Cernica a fost efectuat de prof. univ. Olga Necrasov și de Maria Cristescu în următoarele lucrări : *Contributions à l'étude anthropologique des squelettes de la culture Boian (Nécropole de Cernica)*, în *Analele științifice ale universității din Iași*, III, 1954, p. 1—12.

egală între cele două sexe și atestă în privința craniometriei forme dolico-crane și mezocrane predominante și mai rare forme brahocrane; în privința indicelui feței, predominarea formelor leptoprosope cu figura lunguiată și îngustă, deși există în număr mic și alte forme ale figurii; privitor la orbite, avem numeroase forme mezoconce și în privința nasului predomină aspectul mezorhin. În general, oasele sînt gracile și atestă un fond tipologic mediteranoid. Aceste aspecte antropologice constituie indicii pentru originea mediteraneană a purtătorilor culturii Boian din faza I de la Cernica, indicație care este confirmată și de originea mediteraneană a podoabelor de scoică descoperite în mormintele acestei necropole.

Datele antropologice arată o populație de tip mediteranoid care a venit din regiunile mării Mediterane și care s-a așezat în ținuturile de la nord de Dunăre cu mult înainte de înființarea așezării neolitice de la Cernica. Această populație mediteranoidă s-a încrucișat și amestecat cu alte triburi mediteranoide imigrate înainte, precum și cu populația locală protoeuropoidă, creîndu-se astfel un metisaj cu aspecte variate, neomogene, care apar în mormintele de la Cernica.

O altă caracteristică importantă a acestei necropole este numărul mare de obiecte depuse ca ofrande în morminte, ceea ce o apropie de mormintele culturii ceramicii liniare din centrul Europei²² și o diferențiază total de cimitirele culturii de la Nipru și Doneț, care sînt sărace sau cu totul lipsite de ofrande²³.

Obiectele depozitate în mormintele de la Cernica vor fi menționate aici foarte sumar; neavînd posibilitatea de a se face o cercetare mai amănunțită a lor, vom prezenta unele observații și concluzii.

Se observă în primul rînd o inegală distribuire a ofrandelor în morminte, deoarece mormintele situate în partea de sud, de centru și de nord a necropolei cuprind cele mai multe și cele mai importante obiecte, pe cînd cele situate în părțile de est și de vest nu au de loc obiecte sau conțin foarte puține și neînsemnate, situație care are analogii în cimitirele culturii ceramicii liniare, în cele ale culturilor eneolitice din Europa Centrală²⁴, ca și în ale altor culturi neolitice la popoarele primitive din vremea noastră²⁵.

Mormintele de la Cernica conțin următoarele categorii deosebite de obiecte indicate pe scurt aici :

silităii din Iași, VIII, 1962, fasc. 3; Étude anthropologique des squelettes de Cernica, editată în Actele Congresului al VI-lea de științe preistorice de la Roma în 1952; Unele probleme ale populației patriei noastre în neolitic, în Omagiu lui P. Constantinescu-Iași, București, Edit. Academiei, 1965, p. 68, și 70. Pe teren și în laborator lucrările antropologice au fost efectuate de Const. Fedorovici.

²² D. Kahlke, *op. cit.*, p. 18—44 : necropola de la Sondershausen, p. 88—94 : necropole de la Bischleben, Arnstadt, Erfurt ; p. 95—99 : cimitirele de la Wachenheim lângă Worms, de la Flomborn, Bischöfingen și Königshausen, toate situate în Germania ; p. 79—81 (morminte din Moravia și Boemia) ; p. 83—87 (morminte din Austria) ; p. 123—127.

²³ Lucrările, în special ale lui D. Teleghin, menționate la nota 2, în special comunicarea (inedită) prezentată la Congresul al VII-lea internațional de la Moscova.

²⁴ D. Kahlke, *op. cit.*, p. 117, 133—134 (în cimitirele culturii ceramicii liniare) ; J. Dombay, în *ArchHung*, XXIII, 1939, p. 79, și N. S., XXXVII, 1960, p. 200 (cimitirul eneolitic de la Zengővárkony în R. P. Ungară).

²⁵ E. O. James, *La Religion préhistorique*, Paris, 1959, p. 146—151.

Lingă cap, bazin sau între femure erau depozitate vase (fig. 3/3 ; 5/3) găsite întregi sau sparte, avînd forma de pahar mic (fig. 6/3) sau forma bitronconică cu mici pliseuri sub gură și cu unele proeminențe pe pîntec (fig. 6/1—3). Unele vase aveau linii incizate, paralele, cu împunsături laterale în formă de ghimpi, caracteristice fazei I a culturii Boian. Cera- mica cu acest decor s-a găsit și în așezarea de la Cernica a acestei culturi.

Alte materiale depuse în morminte : a) toporașe și dălțițe, din care

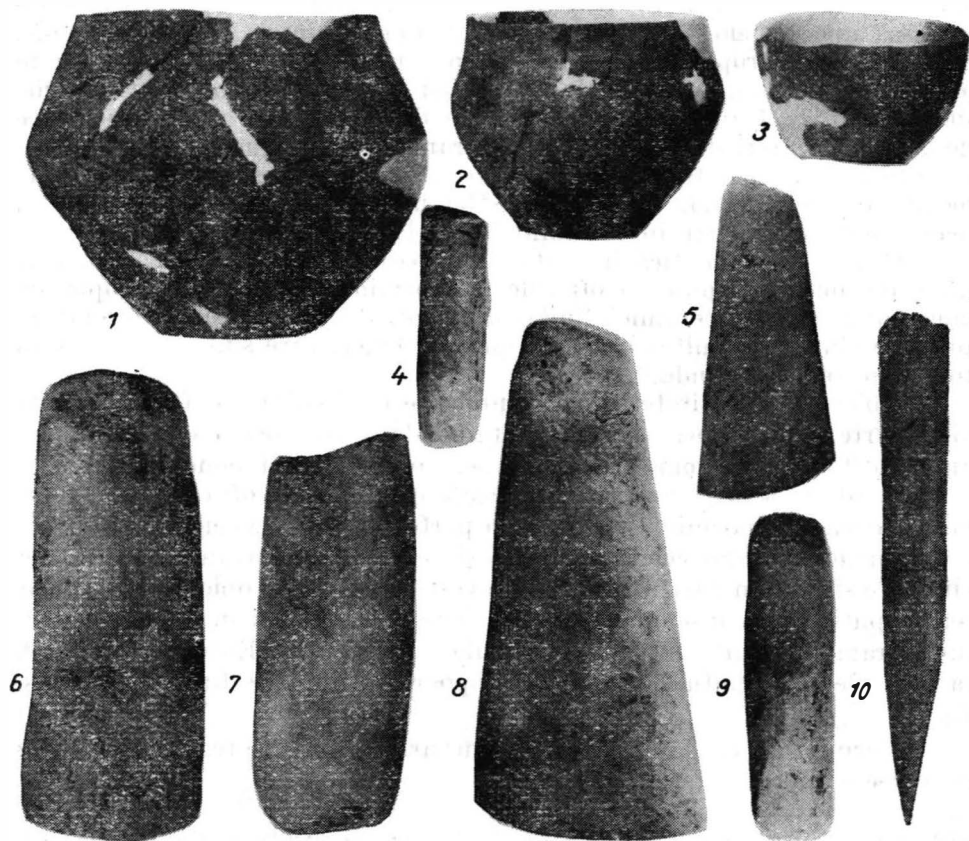

Fig. 6. — Ofrande din necropola de la Cernica. 1, 2, vase bitronconice; 3, pahar de lut; 4, 9, dălțițe-miniatură din piatră în formă de calapod; 6, 7, dălțițe mijlocii de aceeași formă; 5, 8, dălțițe de piatră plate, trapezoidale; 10, sulă de os.

unele în formă de calapod (fig. 6/4, 9, 6—7) și altele în formă plată, trapezoidală (fig. 6/5, 8) sau triunghiulară, depuse lingă craniu, mîini și picioare; b) diferite unelte de silex : lame, răzuitoare, trapeze, gratoare (fig. 7), precum și alte piese de silex, găsite pe craniu, torace, bazin, lingă vertebre sau picioare, multe din acestea fiind microlite; colți de mistreți lustruiți, utilizați ca pandantive, depuși în special în mormintele masculine pe craniu, pe clavicule sau bazin (fig. 8/1, 5); d) instrumente de os și de corn, ace, sule (fig. 6/10), străpungătoare, șlefuitoare, uneori perfo-

rate, depuse lângă bazin, omoplate și antebraț; e) oase de animale rămase de la bucăți mari de carne, aduse pentru hrana celor morți și situate lângă craniu, mâini și picioare.

Deosebit de importantă este figurina feminină lucrată dintr-un os lustruit, găsită lângă antebrațul drept din mormântul 101 (fig. 9/1). Statueta reprezintă corpul nud și zvelt al unei femei avînd pîntecul proeminent din cauza gravidității, talia largă cu puțină steatopigie, pe cînd

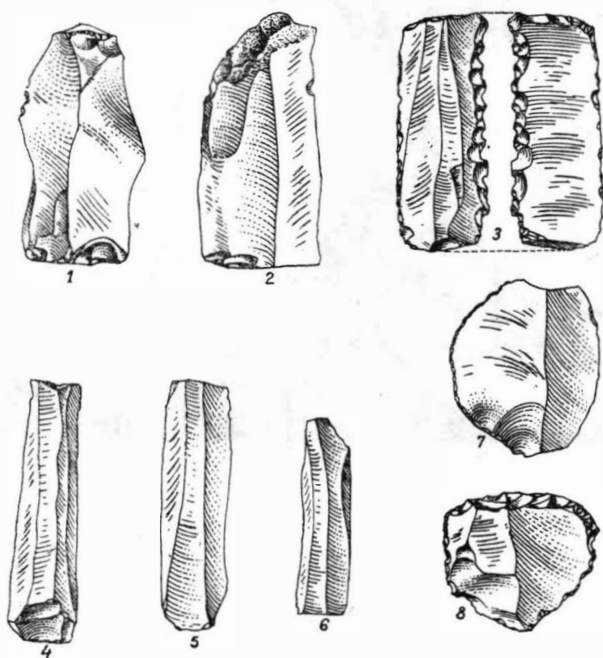

Fig. 7. — Cernica. Unelte de silex din mormintele neolitice, 1, 2, 4—6, lame; 3, lamă dințată (mic ferăstrău); 7, așchie cu retușe fine, folosită ca raclar; 8, gratoar pe așchie, cu partea activă larg convexă.

toracele schematizat se îngustează tronconic în partea de sus, unde apar sinii, și spatele schematizat prezintă pînă la talie un plan vertical. Partea inferioară de aspect tronconic, sumar tratată, are picioarele abia deosebite printr-o mică linie incizată. Capul și gîtul, care erau alungite, au dispărut, dar sînt păstrate la o figurină similară de lut descoperită în așezarea de la Cernica a acestei culturi (fig. 9/2). Cu această înfățișare, figurina de la Cernica are analogii cu numeroasele statuete feminine lucrate din lut, marmură și mai rareori din os, avînd poziția dreaptă, gîtul și capul prelungite în formă de coloană verticală, găsite în necropola de la Cernavoda și în așezările culturii Hamangia²⁶ (fig. 9/3), în așezările culturii Criș

²⁶ D. Berciu, *Problemele neoliticului în România în lumina ultimelor cercetări*, București, 1961, p. 517, și *Cultura Hamangia*, p. 87, 88—92, 94, 103, 277—278 și fig. 42, 43, 45; 92/6 (din os).

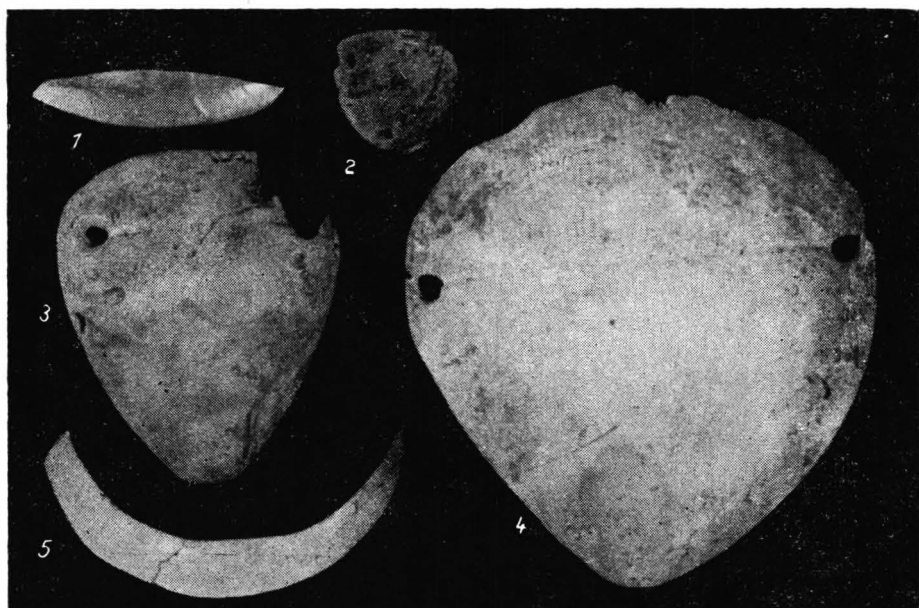

Fig. 8. — Cernica. Ofrande din mormintele neolitice. 1, 5, pandantive din colți de mistreț; 2-4, cochilii perforate lucrate din scoici *Ostrea edulis*.

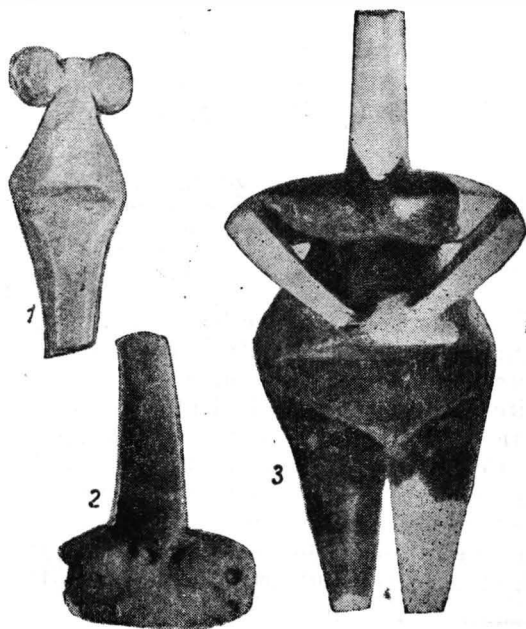

Fig. 9. — Cernica. Alte ofrande din mormintele neolitice. 1, figurină feminină de os; 2, figurină feminină de lut găsită în așezarea neolitică de la Cernica; 3, figurină feminină din necropola de la Cernavoda a culturii Hamangia.

din R.P. Ungară²⁷ și în așezarea eponimă de la Vinča²⁸ din R.S.F. Iugoslavia, avînd antecedente în așezările neolitice de la Tzangli și Sesklo în Tesalia²⁹, ca și în statuetele de lut și de os din așezările neolitice de la Catal-Hüyük și Haçilar din Anatolia³⁰. Astfel, figurina de la Cernica atestă o influență anatolică-egeeană exercitată asupra culturii Boian.

O atenție deosebită trebuie acordată podoabelor găsite în mormintele de la Cernica. Dintre acestea, unele sînt de os, și anume inele fixate la degetele mîinilor (fig. 3/1 și 10/3) și pandantive de două tipuri, depuse la clavicule și la antebrațe, unele avînd forma trapezoidală și fiind perforate (fig. 10/4), iar altele avînd forma de rachetă cu un inel și o tulpină dreaptă (fig. 10/5). Aceste podoabe sînt specifice fazei I a culturii Boian, fiind cunoscute pînă acum numai la Cernica.

Cele mai multe podoabe din această necropolă au fost lucrate din scoici și cuprind forme foarte variate, care aparțin mai multor specii de moluște. Pe clavicule, pe omoplatul stîng sau pe pubis au fost găsite cochilii întregi de moluște ale speciei *Ostrea Edulis*, prevăzute cu două sau mai multe orificii pentru a fi fixate pe îmbrăcăminte (fig. 8/3,4), sau a fi atîrnate pe piept (fig. 8/2).

Osebit au mai fost găsite 22 de brățări mici sau mari, dintre care 20 au fost lucrate din cochiliile unor moluște vii și numai două brățări, provenite din mormintele 83 și 141, au fost confecționate din valve fosile³¹. Cele 20 de brățări au forma rotundă în partea de jos și ovală-concavă în partea de sus și sînt terminate printr-un vîrf scobit și perforat (fig. 10/1); au fost lucrate cu valvele scoicii *Pectunculus Pilosus* sau *Bimaculatus*, au fost frumos șlefuite și lustruite și erau purtate cîte una sau mai multe la un braț sau ambele brațe (fig 3/1—2). Brățările confecționate cu scoici fosile, incomplet pietrificate, păstrează pe ambele fețe striățiile naturale și se deosebesc vizibil de celelalte exemplare (fig. 10/2).

Un mare număr de podoabe de diferite mărimi au făcut parte din salbe; erau înșirate pe un fir sau pe două fire și erau purtate în jurul gîtului sau pe centura taliei, fiind găsite împrăștiate pe piept sau pe bazin. Cele mai multe din podoabele salbelor au fost lucrate cu cochilii ale speciei *Spondylus Gaedropus*, altele au fost lucrate cu cochilii de *Ostrea* și cîteva cu cochilii de *Dentalium*. Multe podoabe de *Spondylus* au aspectul unor plăcuțe, frumos șlefuite ori păstrînd striățiile naturale, și sînt formate din doi-trei lobi, avînd în spate două pînă la patru orificii slujind la fixarea lor pe firul unei salbe (fig. 11 A/1—5, 9, 13; 11 B/4, 6, 8, 15).

²⁷ Ida Kutzian, *A Köröskultura*, 1944, p. 72 = *The Körösculture*, 1947, p. 8—11, pl. XLIII/7; XLIV/5, 8, 9 și J. Banner, *Das Tisza-, Maros-, Körösgbiet bis zur Entwicklung der Bronzezeit*, Budapesta, 1942, pl. XV/3 a—b și XVII/3, 5, 7; figurinele culturii Criș au o steatopogie mai pronunțată decît statueta de la Cernica.

²⁸ M. Vassič, *Preistorička Vinča*, I, 1932, p. 44—45, pl. XVIII/92 a, b, c, p. 47—48, pl. XXII/100 a, b, c; II 1936, p. 141—142, pl. 296 a, b, c; 297 a, b, c.

²⁹ Chrestos Tsountas, *ΑΙ προϊστορικά άκροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλου*, 1908, Atena, p. 295, pl. 3-1/3, 4, 6, 7; p. 298, pl. 35/1, 3, 4, 7, 8a; p. 299, fig. 225.

³⁰ James Mellaart, *In Anatolian Studies*, XI, 1961, p. 50—53.

³¹ Analiza și identificarea zoologică a podoabelor din scoici marine, găsite în necropola de la Cernica a fost făcută de prof. Alexandru Grossu de la Facultatea de științe naturale din București, căruia li exprimăm vii mulțumiri. Brățările din material fosil găsite la brațele scheletelor 83 și 141 au fost supuse unor analize spectrografice și microscopice executate la Institutul de geologie din București de paleontologii Dan Patrușiu și Florea Marinescu.

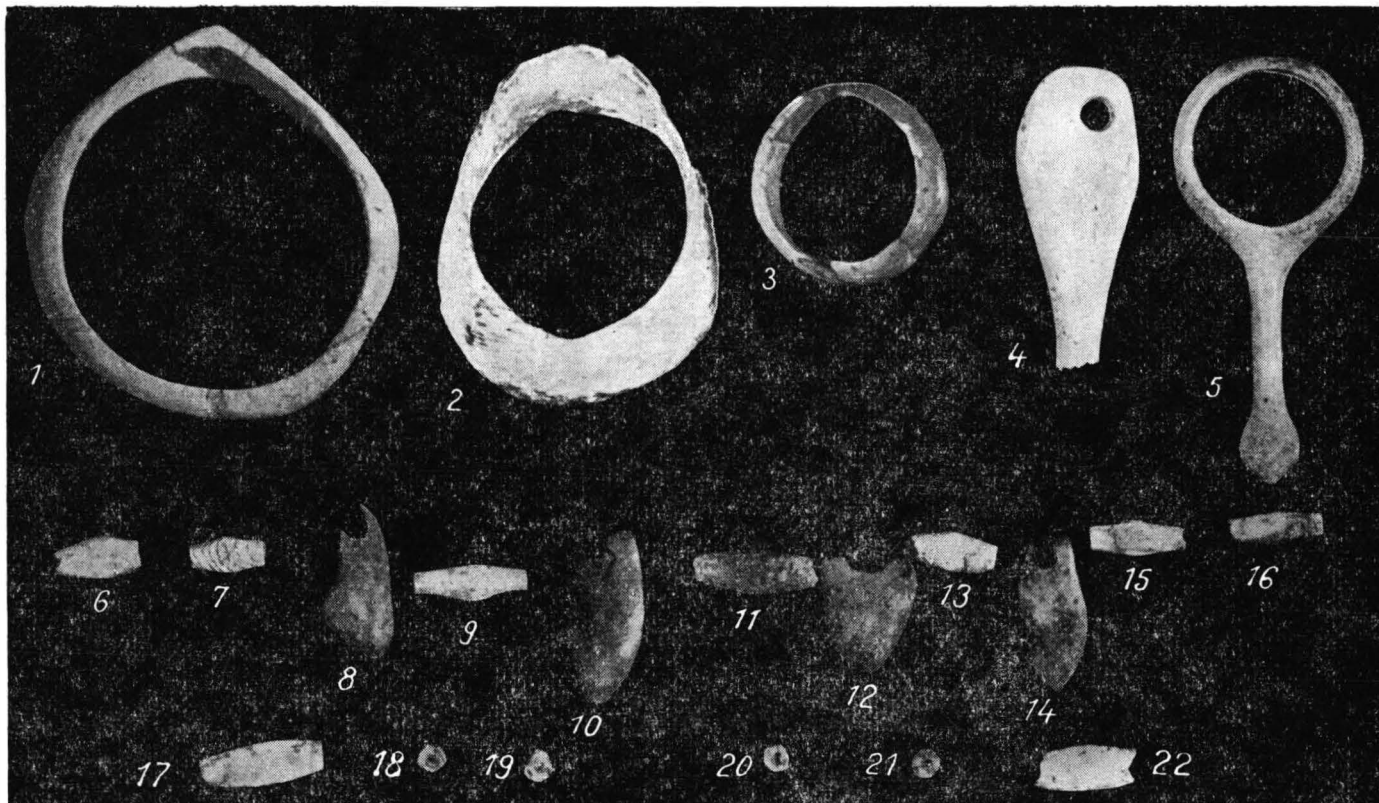

Fig. 10. — *Cernica*. 1—5, podoabe găsite în mormintele neolitice; 6—10, diferitele piese ale unei salbe situate în jurul gâtului și pe toracele scheletului 256; 17—22, piesele unor cercei din același mormint.

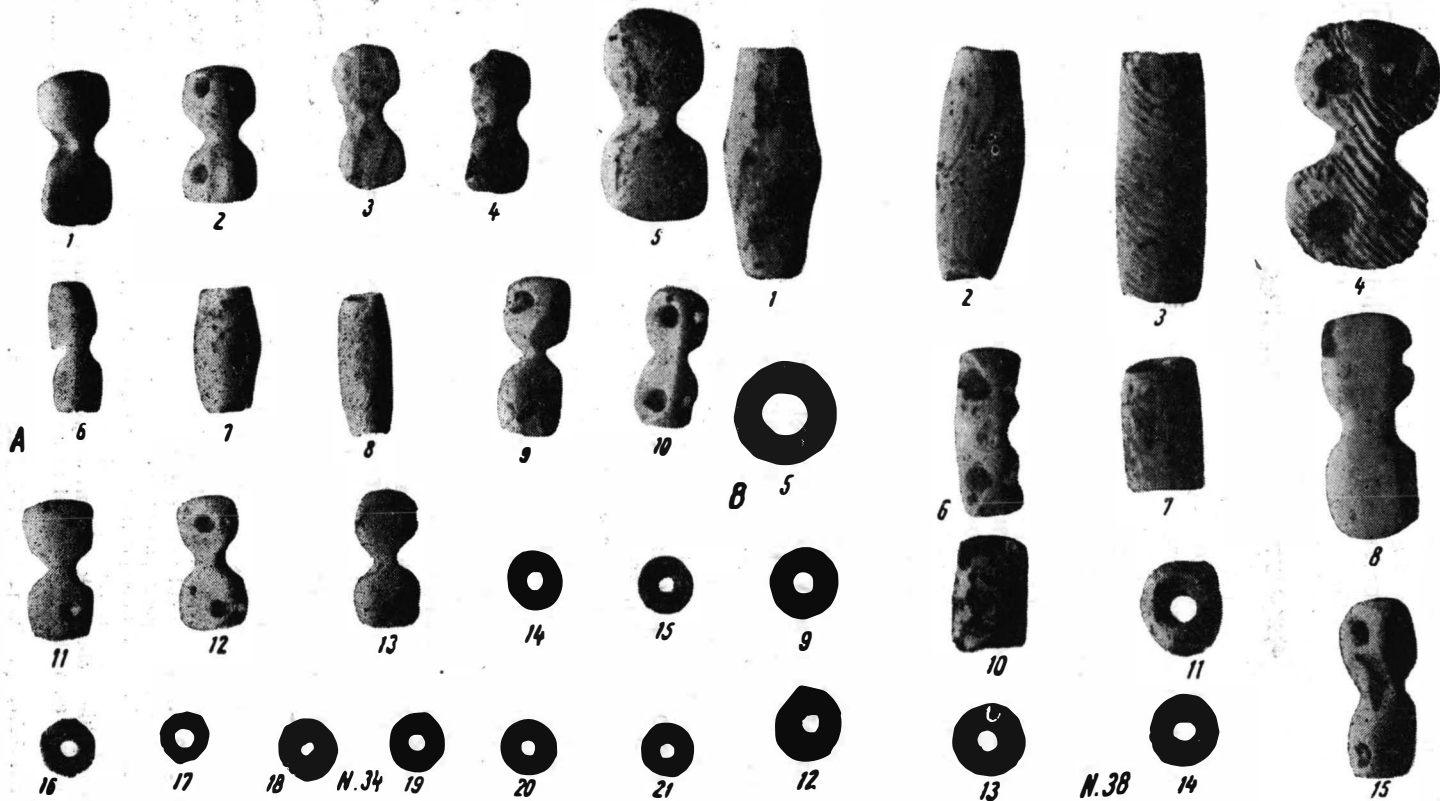

Fig. 11. — *Cernica*. A și B, salbe cu podoabe din diferite materiale, descoperite în mormintele neolitice 34 și 38.

Alte podoabe au forma de cilindru (fig. 11 A/8 ; B/3), de butoaș (fig. 11 A/7), de fuior (fig. 10/6, 7, 9, 11, 13, 15, 16 ; 11 B/1—2), ori de mici inele cu perforații centrale longitudinale (fig. 11 B/5, 11). În câteva morminte s-au găsit podoabe subțiri, tronconice, lucrate din cochiliile de *Dentalium*, având perforații la fiecare capăt. Unele morminte conțineau scurte mărgelile cilindrice de marmură, mici inele subțiri de rocă vulcanică verzuie (fig. 11 A/14—21), dinți perforați ai unor animale (fig. 10/8, 10, 12 și 14), precum și plăcuțe cu doi-trei lobi, bine șlefuite, lucitoare, lucrate din dinți de animale.

O excepțională valoare au cele circa 80 de perle din minereu de cupru, având forma sferică sau ovoidală și culoarea verde-închis sau deschis (fig. 10/18—21), descoperite în 15 morminte și lucrate dintr-un minereu cuprinzând carbonat de calciu apropiat de malachit și mici urme de alte minereuri³². Acest minereu cuprifer nu a fost supus unui tratament termic, ci a fost lucrat prin procedee mecanice: tăiere, perforare, șlefuire. *Perlele din minereu de cupru de la Cernica sînt printre cele mai timpurii obiecte din acest material cunoscute în țara noastră și în Europa continentală. Ele dovedesc utilizarea minereului de cupru sub formă de ornamente la începutul neoliticului mijlociu.*

Perle din minereu de cupru albăstrui au fost depuse și în morminte neolitice din Anatolia aparținînd nivelului al VII-lea de la Catal-Hüyük, care datează din mileniul al VII-lea î.e.n., nivelurilor vechi de la Haçilar, datînd din mileniul al VI-lea î.e.n. și a celor timpurii de la Kazilkaya³³.

Descoperirile de la Cernica dau puțința de a se preciza mai clar concepțiile funerare și ritualul mortuar al populației neolitice din acest loc. Anumite dispoziții rituale, ca împreunarea și legarea simplă sau dublă a tibiilor, îndreptarea unui antebraț sau a ambelor antebrațe paralele cu brațele spre omoplați, ceea ce indică de asemenea o legare a lor, apoi așezarea cadavrului pe torace și pe burtă cu figura pe sol, sînt *măsuri luate în unele morminte spre a împiedica ca omul mort să iasă și să săvîrșească fapte rele contra celor vii. Aceste credințe își găsesc o explicație justă numai în concepția funerară care admitea continuarea existenței omului mori într-o anumită formă fizică asemănătoare aceleia din timpul vieții.*

Tot astfel se explică depunerea în morminte a alimentelor ca hrană și de vase umplute cu băuturi pentru potolirea setei, de obiecte uzuale pentru lucru și de podoabe pentru înfrumusețarea trupului; *toate aceste ofrande erau strict legate de ideea conservării formei corporale și dănuirii după moarte a omului în mormînt, devenit locuința sa. Rîtualul arătat stabilea legături între cei vii și cei morți*³⁴. Ofrande și alte ritualuri asemănătoare au fost constatate și în necropolele culturii ceramicii liniare din Europa³⁵.

³² O analiză mineralogică și spectrografică a fost efectuată asupra podoabelor de marmură, de tuf vulcanic și de minereu de cupru, de către prof. Dan Giurcă de la Facultatea de geologie din București.

³³ James Mellaart, *Excavations at Catal-Hüyük*, în *Anatolian Studies*, XII, 1962, p. 52 și 55 ; XIII, 1963, p. 44. Minereul de cupru era adus la Catal-Hüyük din depărtare. În așezarea neolitică de aici s-au mai găsit pandantive și patere de lemn învelite cu foi de cupru, care indică o folosire limitată a aramei pentru podoabe și obiecte prețioase încă din mileniul VII î.e.n. În acest loc (*ibidem*, XIII, 1963, p. 99 și 103).

³⁴ Concepțiile și obiceiurile funerare ale populației neolitice de la Cernica și semnificația ofrandelor depuse au fost explicate mai amănunțit în studiul nostru din *Dacia*, N.S., VII, p. 83—85.

³⁵ D. Kahlke, *op. cit.*, p. 123, 124 și 133—134.

Cercetarea diferitelor aspecte ale necropolei de la Cernica dovedește că, prin rituri și bogăția ofrandelor depuse, ea se apropie mai mult de necropolele de la Cernavoda, Limanu și Mangalia, aparținând culturii Hamangia. Prin examinarea comparativă a acestor necropole cu aceea de la Cernica s-au putut constata următoarele asemănări principale: a) gruparea mormintelor în necropole organizate în apropierea așezărilor; b) ritul funerar al înhumății cadavrelor întinse pe spate; c) poziția mîinilor fie de-a lungul trupului, fie pe bazin, fie fiecare într-una din aceste poziții; d) în câteva morminte încrucișarea picioarelor și legarea lor; e) depunerea unor ofrande diferite, în număr variabil, în mormint, lângă corpul mortului³⁶; f) prezența în morminte a unor figurine feminine reprezentate în picioare, avînd sînii proeminenți, gîtul și capul alungite ca o coloană verticală, constituind un tip care atestă o înrîurire venită din marea Egee și din Anatolia³⁷; g) utilizarea în număr mare a unor unelte din silex microlitice de diferite feluri: lame, răzuitoare simple pe lamă sau pe așchie, răzuitoare duble, trapeze, străpungătoare, care indică persistența în cultura Boian faza I și în nivelurile inferioare ale culturii Hamangia a unor forme răspîndite în epoca epipaleolitică și păstrate ulterior³⁸.

Există însă și deosebiri între necropola de la Cernica și necropolele culturii Hamangia, și anume:

a) Pe cînd la Cernica cadavrele sînt orientate avînd privirea și trupul spre est, cu puține variații spre sud-est și nord-est, în necropolele de la Cernavoda, Limanu și Mangalia morții sînt orientați cu privirea și cu trupul spre nord-vest³⁹; b) scheletele sînt mai bine conservate la Cernica decît la Cernavoda; c) gropile rituale cuprinzînd craniile și fragmente de oase omenești sparte, situate alături de craniile, maxilare, oase de animale și de diferite obiecte sînt frecvente în sectoarele de sus și de jos ale necropolei de la Cernavoda⁴⁰, dar lipsesc total la Cernica; d) inventarul depus nu cuprinde aceleași categorii de ofrande în mormintele de la Cernica și în acelea ale culturii Hamangia. Astfel, podoabele lucrate din scoici marine sînt mult mai variate și mai numeroase la Cernica, pe cînd oasele de animale rămase de la ofrande de carne sînt aproape generalizate la Cernavoda⁴¹ și sînt relativ rare la Cernica.

În cimitirul de la Cernavoda s-au găsit foarte frecvent vase din lut ars, fie incomplet arse, lucrate într-o tehnică primitivă și neornamentate, fie fine și ornamentate⁴², pe cînd în mormintele de la Cernica vasele găsite sînt mai rare și aparțin în majoritate categoriei ceramicii fine, puțin ornamentate. Vase, idoli și podoabe (brățări, pandantive perforate și câteva perle), lucrate din marmură, sînt frecvente în necropolele culturii Hamangia⁴³, pe cînd la Cernica s-au descoperit numai mici mărgele de marmură în formă de inele înșirate în salbe alături de mărgele de scoică și de alte materiale. Perlele din minereu de cupru sînt destul de răspîndite

³⁶ D. Berciu, *Cultura Hamangia*, p. 82; idem in *Nouvelles études d'histoire*, p. 37.

³⁷ Idem, *Cultura Hamangia*, p. 86-94, 103.

³⁸ *Ibidem*, p. 60; idem, *Nouvelles études d'histoire*, p. 32-33.

³⁹ *Ibidem*, p. 82.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 83; idem, *Nouvelles ...*, p. 39.

⁴¹ *Ibidem*, p. 82-83; idem, *Nouvelles ...*, p. 37-39.

⁴² Referința de la nota 36.

⁴³ D. Berciu, *Cultura Hamangia*, p. 78-82; p. 187-188, fig. 38/3-5; 39/1; 92/18; 93/3,7; p. 231; idem, *Nouvelles ...*, p. 37-38 cu fig. 6.

în mormintele de la Cernica și cu totul excepționale în cimitirele și așezările culturii Hamangia⁴⁴, iar uneltele de cupru lipsesc în ambele culturi. Osebit, mormintele de la Cernavoda conțin pietre romboidale, pietre circulare din rocă dură, care, după opinia lui D. Berciu, ar putea fi înlegătură cu forme ale unui cult incipient al soarelui⁴⁵, în timp ce aceste materiale lipsesc cu totul la Cernica.

Cele mai multe podoabe de scoici din România provin din mormintele culturilor Boian din Muntenia⁴⁶ și Hamangia din Dobrogea⁴⁷, iar câteva aparțin culturii Vinča din Oltenia⁴⁸. Un număr mic de ornamente din scoică fac parte din culturile Cucuteni și Gumelnița⁴⁹.

Necropola de la Cernica a culturii Boian faza I a întrecut însă toate celelalte localități de pe teritoriul României prin numărul și prin varietatea podoabelor depuse. Diferitele categorii de podoabe de scoici descoperite la Cernica cuprind 22 de brățări mari sau mijlocii, 3 cochilii decorative, fixate pe haină, 11 salbe întregi și 19 fracțiuni de salbe, compuse fiecare din numeroase mărgelile lucrate din scoici, însoțite de dinți perforați de animale și în plus de mărgelile de marmură, de mărgelile din rocă vulcanică verzuie și de perle din minereu de cupru, ofrande care formează un ansamblu variat și valoros, cuprinzând un mare număr de piese. Prin valoarea, diversitatea formelor și materialelor, ca și prin numărul lor, *podoabele neolitice din necropola de la Cernica suportă în mod cert comparație cu cele mai remarcabile ornamente din scoică sau din alte materiale găsite în mormintele culturii ceramicii liniare din Europa.* Ele pot astfel să fie comparate cu grupurile de scoici ornamentale ale acestei culturi, descoperite, pe de o parte, în Germania, fie la Bernburg, unde s-au găsit două brățări, două cochilii perforate și o salbă lungă de 2 m având 178 de mărgelile, fie la Flomborn, la Rheingewann, la Rheindürkheim și la Erfurt⁵⁰, iar pe de altă parte în

⁴⁴ Idem, *Cultura Hamangia*, p. 60, 177—186; idem, *Nouvelles...*, p. 33 și 41.

⁴⁵ Idem, *Cultura Hamangia*, p. 78, 82 și 94.

⁴⁶ Podoabe de spondylus au fost descoperite în regiunea București în mormintele culturii Boian, faza III, la Grădiștea Ulmilor lângă Vărăști (E. Comșa, în *Materiale*, III, p. 64), la Andolina (E. Comșa, în *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 359—362), la Tangiru (idem, în *SCIV*, V, 1954, 3—4, p. 383, fragmente de brățări) și la Glina (M. Petrescu-Dimbovița, în *Raport MNA 1942—1943*, București, 1944, p. 69—70).

⁴⁷ În necropolele de la Cernavoda, Limanu și Mangalia, în așezările de la Hamangia, Ceamurlia de Jos, Golovița, Tekirghiol ale culturii Hamangia s-au găsit podoabe de spondylus (brățări întregi ori fragmentare, mărgelile cilindrice sau în formă de inele). D. Berciu, în *Nouvelles...*, p. 37, și *Cultura Hamangia*, p. 78—81, fig. 38/1—2; 39/2; 41/2, 4, 5; 92/9; p. 231.

⁴⁸ Pandantive de spondylus găsite la Ostrovul Corbului (Oltenia), un fragment de brățară neagră probabil din Tridachna și o brățară de spondylus, descoperită în comuna Răcășdia (Banat), toate aparținând culturii Vinča (D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, 1938, p. 33—34 și în *Balkanica*, II—III, 1939—1940, p. 447—448; *Revista arhivelor*, V, 1942, p. 51, nr. 400; *Materiale*, I, 1953, p. 638, pl. III B, fig. 1—12).

⁴⁹ Pentru cultura Cucuteni: Hortensia Dumitrescu, în *Materiale*, VII, p. 97, fig. 6/7 (valvă de scoică marină). Pentru cultura Gumelnița: o valvă de moluscă din stația eponimă (Vl. Dumitrescu, *Dacia*, II, 1925, p. 97, fig. 66/10); o placă de spondylus găsită la Tangiru (D. Berciu, în *Balkanica*, II—III, p. 448); butoni discoidali din scoică, proveniți din săpăturile recente de la Căscioarele (r. Oltenița) și podoabe de scoică la Vidra (reg. București). James Harvey Gaul, *The neolithic period in Bulgaria*, în *American School of prehistoric Research*, Bulletin nr. 16, 1948, p. 106, cu tabela călăuzitoare.

⁵⁰ Numeroasele podoabe lucrate din scoici marine găsite în morminte și în așezări ale culturii ceramicii liniare din Germania sînt indicate cu referințele bibliografice corespunzătoare de Otto Seewald, în studiul său, editat în *WPZ*, XXIX, 1942, 1, p. 12—15, cu note, în lucrarea lui W. Buttler, *Das donauländische und der westische Kulturkreis der jüngeren Steinzeit*, Berlin, 1938, p. 36, 88, pl. II, precum și în studiul lui S. Vencel din *AR*, XI, 1959, nr. 4, p. 708—711.

mormintele din Moravia aflate la Moravski-Krumlow (Kromau) și Zabdovice (Zaberdowitz), care cuprind brățări, pandantive și salbe dintre care unele avînd pînă la 90 de mărgele de *Spondylus*⁵¹. Podoabele de la Cernica depășesc în număr și varietate pe acelea din mormintele culturii ceramicii liniare descoperite în Austria la Eggenburg, Emmersdorf, Poysdorf și în alte locuri⁵². Cele 22 de brățări întregi din care 20 lucrute din cochilii vii de *Pectunculus* și două din material fosil, găsite la Cernica, întrec în număr brățările depozitului descoperit la Kozludze în regiunea Varna din Bulgaria⁵³.

Astfel, podoabele de la Cernica trebuie considerate printre cele mai importante și mai remarcabile creații de această categorie din epoca neolitică.

Podoabele de scoică de la Cernica au fost aduse în stare finită de pe coastele Mării Mediterane, fiind în mare majoritate confecționate cu cochiliile unor moluște vii, constatare făcută în urma unei analize executate asupra structurii lor de către naturalistul profesor Alexandru Grossu⁵⁴ și care corespunde cu observațiile culese de diferiți cercetători asupra ornamentelor de scoici din alte țări europene⁵⁵. Atît podoabele de scoică, cît și cele lucrute din marmură sau minereu de cupru proveneau din importuri limitate aduse din zona Mării Mediterane sau din Orientul Apropiat prin schimburi intertribale⁵⁶; erau obiecte de lux, care satisfăceau gusturile unui număr limitat de locuitori și nu erau la îndemîna întregii populații neolitice. Acest fapt explică inegalitatea depozitării și distribuiri a acestor ofrande în mormintele de la Cernica, după ce au fost folosite de aceiași locuitori în timpul vieții lor.

Examinînd rezultatele cercetărilor arheologice din necropola de la Cernica, constatăm că prin informațiile bogate pe care le-a adus privind caracterele antropologice ale populației, riturile și obiceiurile funerare, ofrandele din morminte, aspectele culturii Boian faza I și relațiile ei cu alte culturi neolitice, descoperirile de la Cernica sînt printre cele mai însemnate făcute în ultimii ani în România și în Europa.

⁵¹ J. Skutil, *Linear Keramische Gräber in Mähren*, în *WPZ*, XXVIII, 1941, p. 25—33; Otto Seewald, *op. cit.*, p. 12 cu note; S. Vencel, *op. cit.*, p. 700—702 (Boemia) și p. 703—705 (Moravia); K. Willvonseder, în *Sudeta*, X, 1934, p. 6.

⁵² Podoabele lucrute din scoici marine, găsite în Austria, au fost cercetate de Otto Seewald, *op. cit.*, p. 1—11 cu note; de Angela Stiff-Gottlieb, în *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien*, LXIX, 1, Viena, 1939, p. 150—165 cu note și planșe I—III, și de S. Vencel, *op. cit.*, p. 712—718 (lista podoabelor descoperite).

⁵³ Grupul de 20 de brățări de spondylus găsite la Kozludze este menționat de M. Vassits în *PZ*, II, 1910, p. 34, și de G. Wilke, în articole cuprinse în *Ebert, KZ*, II, 1925, Berlin, p. 206 și XIV, 1929, p. 174.

⁵⁴ Analiza indicată la nota 31.

⁵⁵ Constatări stabilite de numeroși cercetători străini și pomenite în studiul lui S. Vencel, *op. cit.*, p. 732—738, 741 (discuția problemei) și p. 738—739 (bibliografie).

⁵⁶ Problema aducerii scoicilor și altor materiale procurate populației neolitice de la Cernica prin schimburi intertribale pornite din regiunea Mării Mediterane a fost examinată mai amplu în studiile noastre publicate în *Atti del VI Congresso Internazionale delle scienze preistoriche*, vol. II, Roma, 1965, p. 239—241, cu notele 9—14, și în *Dacia*, N.S., VII, p. 68, nota 51.

LA NÉCROPOLE PRÉHISTORIQUE DE CERNICA ET SA PLACE DANS LE NÉOLITHIQUE DE ROUMANIE ET D'EUROPE

RÉSUMÉ

Les fouilles faites de 1961 à 1966 dans la commune de Cernica (territoire de Bucarest) ont fait découvrir un site et une nécropole néolithiques appartenant à la première phase de la civilisation Boian et datant du début du IVe millénaire av.n.è. La nécropole de Cernica, qui fait l'objet de cette étude, présente les aspects suivants en comparaison avec d'autres lieux de sépultures préhistoriques.

Par sa superficie dépassant 12 000 m² et ses 320 tombes découvertes (fig. 1 : plan des fouilles), cette nécropole est parmi les plus vastes et les plus riches en sépultures du monde ; elle surpasse les cimetières de la civilisation à céramique linéaire et peut être comparée seulement à certaines nécropoles de la civilisation du Dniepr et du Donetz en U.R.S.S. et au cimetière plus récent de Cernavoda appartenant à la civilisation de Hamangia. La nécropole de Cernica contient des sépultures rassemblées en groupes familiaux, inégalement répartis et fondés sur des rapports de parenté dans la vie sociale. Les données stratigraphiques sont indiquées dans la figure 2/1-2.

Les tombes de Cernica plates, sans tumulus, contiennent en majorité des squelettes couchés sur le dos (fig. 3 et 5), plus rarement sur l'un des côtés (fig. 3/3) et ayant les membres inférieurs étendus, parfois légèrement fléchis (fig. 4/3). Trois squelettes seulement étaient en position contractée, mais ils appartiennent toutefois à la IIe phase (Giuleşti) de la civilisation Boian, de très courte durée et faiblement représentée dans le site et le cimetière de Cernica. Dans les tombes de Cernica les squelettes sont orientés avec le crâne à l'ouest, la figure et les jambes à l'est, avec des variations entre 166° sud sud-ouest et 304° ouest nord-ouest, la majeure partie étant orientés entre 224° ouest sud-ouest et 290° ouest nord-ouest.

Les calculs astronomiques effectués par Jean Singeorzan de l'Observatoire de Bucarest et indiqués dans une autre étude concernent 287 squelettes de Cernica et démontrent que 267 squelettes, soit 93% ont été orientés vers le soleil levant, la sépulture ayant été faite dès l'aube. Cette constatation indique des rapports entre le soleil et les morts et implique des croyances et des rites funéraires fondés sur la vénération de l'astre qui répand la chaleur et la lumière, en entretenant chez les morts un genre de vie proche de la vie terrestre. Ces croyances représentent des formes sommaires et précoces de conceptions religieuses, qui ont permis la genèse du culte solaire à l'époque du bronze.

Les squelettes dégagés à Cernica avaient les avant-bras et les mains en 5 positions différentes indiquées par les figures 3, 4 et 5. Les jambes étaient quelquefois croisées et les tibias étaient liés à leurs extrémités (fig. 5/1, 3), aussi aux genoux (fig. 5/3). Un seul squelette de Cernica était étendu sur le ventre (fig. 5/4). La ligature des membres et l'inhumation sur le ventre sont des rites funéraires attestés aussi dans d'autres civilisations néolithiques et énéolithiques d'Europe ou chez les peuples primitifs des autres continents.

Par le rite presque général de l'inhumation en position allongée sur le dos, la nécropole de Cernica présente des analogies certaines avec celle déjà citée de Cernavoda ainsi qu'avec les nécropoles de Hinkelstein (R.F.A.), d'Enzheim et de Katzenheim (Alsace) de la civilisation à céramique linéaire et avec les cimetières de la civilisation du Dniepr et du Donetz (U.R.S.S.), mais elle s'écarte totalement de la plupart des cimetières néolithiques d'Europe, d'Asie et d'Afrique, qui attestent l'inhumation en position contractée.

Toutes les sépultures se trouvent dans la nécropole et aucune sous les habitations ou à proximité. L'étude anthropologique des squelettes a fait apparaître des indices attestant l'origine méditerranéenne des habitants du site de Cernica.

Les tombes de la nécropole contiennent des offrandes très variées, mais inégalement réparties ce qui les rapproche des sépultures de la civilisation à céramique linéaire et des sépultures énéolithiques de l'Europe centrale, mais les distingue des tombes de la civilisation du Dniepr et du Donetz.

Les tombes de Cernica contiennent les offrandes suivantes : des vases (fig. 3/3 ; 5/3 ; 6/1—3) ; des hachettes et des ciseaux en pierre (fig. 6/4—9) ; des outils en silex (fig. 7), des instruments en os ou en corne (fig. 6/10) des os d'animaux, restes de quartiers de viande. Importante est une statuette féminine en os, déposée dans une tombe qui atteste, par son aspect (fig. 9/1) et ses analogies avec une pièce du site de Cernica (fig. 9/2) et avec une autre provenant de la civilisation de Hamangia (fig. 9/3), une influence égéo-anatolienne exercée dans la civilisation Boian.

Comme parures nous signalons des anneaux et deux espèces de pendentifs en os (fig. 10/3, 4, 5) ainsi que de nombreux ornements en coquillages, à savoir des coquilles perforées en *Ostrea* (fig. 8/2—4), 20 bracelets ovales-convexes en *Pectunculus* (fig. 3/1, 2 ; 10/1) ; 2 bracelets en coquillages fossiles (fig. 10/2), de nombreuses pièces très variées en *Spondylus*, enfilées en colliers (fig. 11 A—B) et de plus de petits ornements en marbre, en tuf (fig. 11A/14—21) et de petites perles en minerais de cuivre ouvragées par des procédés purement mécaniques. Elles comptent parmi les plus anciens ornements en minéral de cuivre trouvés en Europe.

Les parures en coquillages de Cernica surpassent par leur nombre et leur variété toutes les pièces découvertes ailleurs en Roumanie ou en Bulgarie ; elles supportent certainement la comparaison avec les ornements en matériel pareil trouvés dans les tombes d'Allemagne ou des autres pays de l'Europe Centrale et doivent être considérées parmi les plus remarquables créations de l'époque néolithique.

Tous ces ornements en coquillages, ont été ouvragés à l'aide de mollusques vivants (excepté les 2 bracelets fossiles). Ces ornements ainsi que les ornements en marbre, en tuf, en minéral de cuivre ont été importés par des échanges entre tribus à partir des régions méditerranéennes. C'étaient des produits de luxe, trop coûteux pour être à la portée de toute la population néolithique, ce qui explique leur inégale répartition dans les tombes de Cernica.

Ainsi les découvertes faites dans la nécropole néolithique de Cernica sont parmi les plus importantes des dernières années en Roumanie et en Europe.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Plan des recherches et des découvertes archéologiques médiévales faites de 1960 à 1965 dans la partie centrale et est du promontoire près du lac de Cernica. Légende : N 1—273, tombes néolithiques d'inhumation ; LT, tombe à incinération de la période Latène ; F, tombe médiévale ; Gr N, fosse néolithique ; Gr B, fosse de l'âge du bronze ; Niv B, niveau du même âge ; Gr F, fosse de l'époque médiévale ; VB, âtre de l'âge du bronze ; C, four médiéval ; T, couvercle d'âtre médiéval, en terre glaise ; Loc B, habitation de l'âge du bronze ; Loc LT, habitation de la période Latène ; Bd F, hutte médiévale ; ATF, hutte-atelier de l'époque médiévale ; Loc F, habitation médiévale ; BS, Eglise du monastère Iezerul ; P, cave surmontée de cellules monachales ; CL, clocher ; CM, cimetière médiéval ; T₁, T₂, terrassements de l'époque féodale.

Fig. 2. — Cernica. 1, fraction du profil stratigraphique de la paroi ouest de la section XC A et de la tombe néolithique 263 ; 2, fraction du profil de la paroi ouest de la section XXXII A et de la tombe néolithique 127.

Fig. 3. — Cernica. 1—3, tombes de la nécropole néolithique.

Fig. 4. — Cernica 1—3, tombes néolithiques contenant des squelettes en diverses positions.

Fig. 5. — Cernica. 1—3, tombes néolithiques contenant des squelettes différents ; 4, squelette couché sur le ventre.

Fig. 6. — Cernica. Offrandes de tombes néolithiques. 1, 2, vases en double tronc de cône ; 3, gobelet en terre glaise ; 4, 9, hachettes — miniature en pierre, ayant la forme d'embauchoir ; 6, 7, hachettes de taille moyenne et de forme pareille ; 5, 8, hachettes plates, trapézoïdales ; 10, alènes en os.

Fig. 7. — Cernica. Pièces de silex. 1, 2, 4—6, lames sans retouches ; 3, lame denticulée (petite scie) ; 7, éclat à fines retouches servant de racloir ; 8, grattoir sur éclat ayant la partie active largement convexe.

Fig. 8. — Cernica. Offrandes provenant des tombes néolithiques. 1, 5, pendentifs en boutons de sanglier ; 2—4, coquilles perforées du mollusque *Ostrea edulis*.

Fig. 9. — Cernica. Autres offrandes des tombes néolithiques. 1, figurine féminine en os ; 2, statuette féminine en terre glaise provenant du site néolithique de Cernica ; 3, statuette féminine en terre glaise, découverte dans une tombe de la civilisation Hamangia à Cernavoda (Dobroudja).

Fig. 10. — Cernica. 1—5, parures provenant des tombes néolithiques ; 6—10, les différentes pièces d'un collier de la tombe 256 ; 17—22 boucles d'oreille de la même tombe.

Fig. 11. — Cernica. Deux colliers contenant des ornements en matériel divers et provenant chacun des tombes néolithiques 34 et 38.